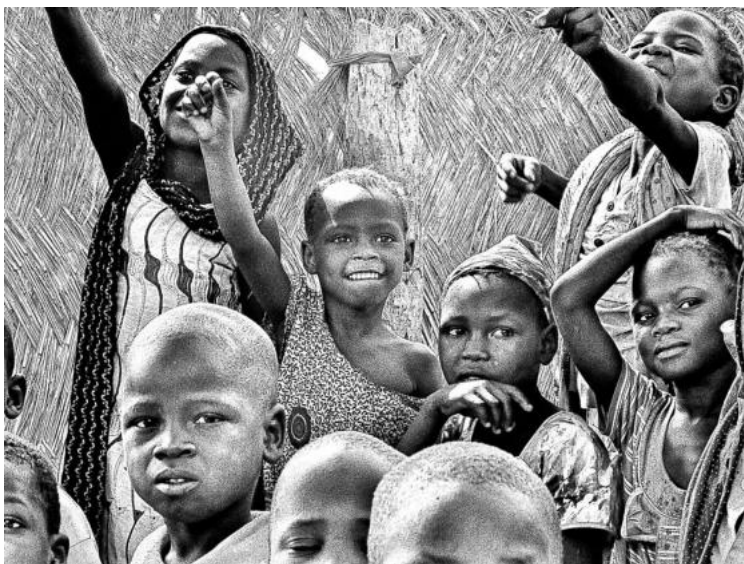

Āsa me, janga me, gĩ bii gĩ yàa

Birmə gaba gĩləgi dine
mani nə àla nə jiga jiga

Guide pour enseigner le volet “Divers” dans le
programme ELN en chibne (soumraye)

Association pour le Développement
de la Langue Chibne (A.D.L.C.)

Langue : chibne (soumraye), parlée dans le canton
Soumraye, sous-préfecture de Déressia, Tandjilé-Est,
Tchad

iso-639: sor

Traduit et adapté par Tchigui François et Manague
Robert du “Guide d’Enseignant” des classes
préscolaires au Guéra, FAPLG 2010

Genre: matériel didactique

Photo sur la couverture : © 2015 Emilie Moser

3e édition 2024: 50 exemplaires

© Association pour le Développement de la Langue
Chibne, (A.D.L.C.), Doumougou, 2024

Āsa me, janga me, gɛ̃ bii gɛ̃ yàa

(Mani nə àla nə jiga jiga)

Giyə gɛ̃ àla pad:

1. Maana dɛ̃ janga
(Histoire d'expérience)
2. Maana dɛ̃ dwaya
(Histoire d'écoute)
3. Maana dɛ̃nə Mariyam day gɛ̃ Musa
(Histoires des Aventures de Mariam et Moussa)
4. Dangra labaa janga gɛ̃ mani
(Dessin/Écriture créative)
5. Diri
(Chants)

Giyə gɛ̃ yara gɛ̃nə mani nə jiga jiga da, mə ha àlaw wála wála bá bá. Me wála mɛ̃n dalawwə da, ʊr i dawa dɛ̃ndadɛ̃ ya 30 min ta de mɛ̃ra. Yande da, gɛ̃ləgɛ̃ gɛ̃ dine mani nə jiga jiga da, ʊr i wála jii labaa, dɛ̃mas mɛ̃n. Yər i man me, mə nem àla giyə wála gɛ̃ mwaj lə di mo:

	Giyə gɛ̃ 1	Giyə gɛ̃ 2
Wála gɛ̃ 1	Maana dɛ̃ idɛ̃ yara mani 'wacɲa, tuliɲ dɛ̃ 1	
Wála gɛ̃ 2	Maana dɛ̃ idɛ̃ yara mani 'wacɲa, tuliɲ dɛ̃ 2	
Wála gɛ̃ 3	Maana dɛ̃ idɛ̃ dwaya gɛ̃ sumɛ̃m	
Wála gɛ̃ 4	Maana dɛ̃nə Mariam day gɛ̃ Musa	Too gɛ̃ diri
Wála gɛ̃ 5	Dangra gɛ̃ mani, labaa janga gɛ̃ mani	Cwara gaba yara giyə gɛ̃ pii

Birmə gaba āsa mani

1. Metir āsiḡi dine maana daa pad mīnaw.
2. Metir āsi maana daa day ḡi nə dine mīn pad.
3. Dwe mīn āsi daa day ḡi metir ca.
4. Dwe āsi maana daa mīnaw.
5. Metir āsi maana daa day ḡi nə dine mīn pad.

Gwale ḡi lade gaba gama dīmmə!

Mana ḡi nimīro ḡi 2, 3 me 5 me da, metir āsi day ḡi nə dine mīn mīn. Dine nem āsa metir tarīwə bədə!

Mana ḡi nimīro ḡi 4 da, dwe ḡi 'lywana wamani da, metir āsi gandiḡ daa mīn.

Nimīro ḡi 3 me, 4 me da, i dwe ḡi dīrəw ùr do me, āsi sīḡ, metir biyīw bədə.

1. Maana di janga (Histoire d'expérience)

Maana di janga da, i maana dinə mani nə anə àlgi gi dine min me, mə jangi gwale day dodə.

Giyə gi ta di ùr:

1. dine di ba 'wacnana dara gwale gi jangar di,
giñdiw ba ilə,
me ùr
2. dine di ba girsinə janga gi maana.

Dangri bam pii do:

İrim mani nə mə ha àla gi dine di min kulə lekol dıma lə labaa, iche di. Gaa anə ha hára yara gun gaba dangra mani, labaa, anə ha àla mani 'yeni gang. Kal mani di wundarna gi mani nə nare àlgi le mana gi ciri dıdə, ya hára yara hura gi pur de, labaa yara gi tuyo, labaa, hára gaba gi lə māyā, labaa ... (etc) (Yər paj 9 me 10 me.)

Ladni duwa da, kal mani nə mə ırım di ina i mani nə dine ha yaragi gi dıragi mıra bədə, me kal ina i nə cendi àlnagi gi ııragi day cendi. Yande do me, sıdagı ha 'ywalagi nan me, dangra gi maana dara mani nə cendi àlagi di ha wamagi kibə bədə.

Dangri mani nə anə ha àla gi giyə di, me dangri tablo me, lakıre me, kaye me, bik dıma me.

1.1 Gîlê gî mani (Tuliŋ dî 1 me 2 me)

1) Àl mani nê mē dāngragî pii di gî dine dîma mîn

- Àl mani di gî dine dîma.
- 'Yāŋa lē da, ùr dine di gwale gî ùrē yab dara wagî lē ìrmē gî mani day nē cendi àlagè ta di me, yaragî di me, dîdēgî lē.

2) Dine dāngri maana di

- Mana gî anē way gwale bam mwom da, waygî dine kalgî gî dāngriŋa maana dî bwarna gî gwale day di. Cendi ha wayam me, mē ha jangadî daa tablowē.

3) Jangî maana dî dine wayîm di pîras dîra mîn mîn

- a) 'Yàgî dine dawa dî idî gaga dara janga gwale di.
 - b) Ùr dine pîras dî pii gî mē ha jangadî di.
 - c) Waygî gwale di daa me, ùrgî:
«I yande me, anē ùr ba nē jangîna gwale di mo?»
 - d) Jangî gwale di daa ladî le tablowē.
 - e) Cor āsî gwale di daa dāng me, ùrgî gaa mani woni kîlāŋa ilē mo ?
- Ùrgî dara janga gî pîras dî idî dii sîr, me àlna etap a) bîraa ha e) yande gî pîras dî wor ta di bá bá. Maana pad da, kal dwayna pîras jîi (5) bam bēdē.

4) Āsîgî dine maana di daa pad

- Āsîgî dine maana daa pad. Ùrgî, gaa ba gî ùr ba gî kîlāŋgî gwale di le mo? Gî kîlāŋîŋaw da, mendî

gwale gĩ pii di tablowə bam me, jangi gĩ dīrway di me, cor āsīgi maana di daa.

5) Dine 'yàdí maana day dīdī

- a) Ùr dine maana day dīdī da, gĩ ùr ba gĩ chidī i man mo? Kalgĩ gĩ gagina le dara maana dīdī di. Kal maana dīdī di bwarna gĩ maana di.
- b) Jangi maana dīdī dī cendi ùr.

6) Āsī maana

- Āsī maana ya birmə gaba āsa so 1 bīraa 5 ta de.

7) Jangi maana daa dara sanga

- Targiŋ da, jangi maana di daa maktubu dī gecheyə me, bābiri daa kulə, dara sanga, mə àl nīm dang. Maktubu dī geche ina lə bədə da, jangi maana di daa kaye dīma lə, dara sanga, mə àl nīm dang.

1. 2 Gîlê gî mani (Tuliŋ dî 3 me dî 4 me)

Dawa dîndadi: 20-30 minit

Kanja wunjê mîn labaa sir gî anê ha àlaw.

a) Āsî maana ya bîrmê gaba āsa maniyê ta de

- Āsî maana di daa mîn gî dine ya so 1-5 ta de.

b) Wunjê gaba kanja mo

- Isigî dine karton-mo (labaa maktubu labaa arduwas) gî mo subu (3) labaa wodî (4) gî mē piyîw pii di.
- Ûr dine: «I wi me, yêr mo duwa mana gî maana dannê di mo?»
- Dwe hâra chî mo duwa jaw gî bor gandîw lē gîndîwê.
- Āsîna mo di daa mîn pad me, bow dwe sîwwê me.
- Ālna yande gî mo gî wor ta di mîn mîn pad.

c) Wunjê gînê mo gî budê lē

- Kanjî gwale gî pii gî mo gî mē ha budêw wunjî nîm di.
- Āsî gwale gînê maana dîra di gî dine mîn me, gîl dînîm mana gî mo gî mē ilê āsa lē di.
- Budî mo di le labaa, mē mendîw bam.
- Cor āsî gwale daa gî dine mîn dîban kala mo gî budê lē di bam bēdê.
- Ûr dine di ba i mo gî we me, gî budîw di.

- f) Cendi gunə mo di ladɪ da, gɪlɡɪ me, bogɪ sɪdəɡɪ lə.
Cwarna āsɪna daa bi pad.
- g) Cendi gunə mo di ladɪ bədə da, gɪlɡɪ mo ɡɪ cendi
wayɪw di me, wayɡɪ, ba mo ɡɪ budə lə da, ba i aŋju
bədə. Cwarna āsɪna gwale di daa me, gɪlɡɪ dʊnɪm
lə diiyə bá bá, dara yarna 'wacɲana nɪm ɡɪ mo ɡɪ
budə lə di.
- h) Cor əl ɡɪ mo mɪn labaa sɪr ɡɪ ɗaŋg.

d) Wunɲə gaba kanɲa letɪr

- a) ɪsɪɡɪ dine karton ɡɪ letɪr lə di.
- b) Gɪlɡɪ dine maktubu dɪ mə janga maana day di lə
me, ʊrgɪ ba da: I wi me, yər letɪr duwa mana ɡɪ
maana dan di lə mo?
- c) Dwe hára chɪ karton-letɪr duwa di daa letɪr ɡɪndɪdɪ
lə.
- d) Āsɪ letɪr me, mo dɪra me, daa ɡɪ dwe di, me bow
sɪwwə.
- e) ʊr dine di ba ɡɪlnə me, ɡɪ gunə letɪr bá bá dɪ ilə mo
ɡɪ ta di dalawwə, ya ta de:
abam/a-b-a-m/abam
- f) Cor āsɪ mo me, gwale me, daa ɡɪ dine pad.
- g) Əl yande ɡɪ karton-letɪr di bá bá.

e) Wunɲə gaba ɗaŋgra gwale

- a) ʔɪrɪ gwale ɡɪ maana lə mɪn me, jangɪw daa
tablowə.
- b) ʊr dine nə dɪrəɡɪ ʊr əla wunɲə di, dwe mɪn ɡɪ mo
duwa ɡɪ gwaleyə bá bá.

- c) Hawiṅ maktubu dī karton lə labaa, arduwas lə daa me, 'yàgí dine ʔsiraḡi lə bá bá.
- d) Ûr dine ḡi kírarna ladína le dāngra ḡi gwale ḡi maana di ladí. Wayḡi dine nə wor ta di dara wanagí kwandagí di lə daa.
- e) Āsina gwale ḡi maana ḡi i maktubu dī dine ʔsiraḡi lə daa kwandagí nə dāng dīrəḡi lə. ʔrī āsina gwale di daa mīn ḡi dine pad.
- f) Āsina gwale ḡi dāng daa bíraa dawa di nyamna nīm.

1.3 Maana dī janga - exemple

Laba da, metir laya mongo.
 Anji wiya mongo di bam ḡi nimi me, ḡi sabin me.
 Anji sabi mongo ḡi suginə.
 Də wamang mongo kumaj kumaj!

1.4 Mani nə ɗang nə mə nem àlgɛ̃ gɛ̃ dine

- a) Anə ha 'woo mani me, anə gagɛ̃ lə diiyə, labaa,
- b) anə ha yara mani mɛ̃n nə paga, labaa
- c) anə ha yara gun gaba 'wacɲa mani (ya aba busə barge de, labaa, dɛ̃ idɛ̃ sɛ̃randa ɗagɛ̃na de, ...), labaa
- d) anə ha yara mana gɛ̃ jiga (ya anten de), labaa
- e) anə ha yara mani dúndɛ̃rəgɛ̃ nə gɛ̃ gɛ̃ləng gandagɛ̃

Mani nə wama	Giyə gaba àla gɛ̃ dine mɛ̃n
wama gɛ̃ papay	wiya gɛ̃ barge
wama gɛ̃ mongo	kolle gɛ̃ belo
wama gɛ̃ gəw	twaja gɛ̃ mana
ilgɛ̃ gɛ̃ sale	gwaba gɛ̃ bal
wáa gɛ̃ gɛ̃na	yibə gɛ̃ bàra
àla gɛ̃ chay	lɛ̃mə gɛ̃ sade
	ūrə gɛ̃ gòche
	gɛ̃sə gɛ̃ garu
	ɗangra mana gɛ̃ yiga
	lama gɛ̃ dùwa
	gɛ̃lə gɛ̃ māyā

Mani woni hára yara	Hára dara yara giyè
sug	siranda gi dagina
bila	awa gi beche
daga	busè gi barge
habda (dwaga, chii, sudè,...)	busè gi dagina
kuray	busè gi giɓbande
tawna	piyè gi dirɪngel
badu di dwe	hura gi pur
duroje nè dine	maa gi kulu
habda yàa duwa, labaa bajaw	awa gi nuliŋ
dwe gi maŋ	pɪlə gi habda
anten	aba wuda
lekol	doktər, impirme
tuyo	mwala gaba ichè
	kirè gi māyā

2. Maana di dwaya (Histoire d'écoute)

Maana di dwaya da, i maana di jangar dodə me, mə āsigi dine me cendi doy.

Giyə gi ta di ùr

1. baa gɪlgi dine, gwale gi jangar di gɪndiw ba ilə, ba ha 'yàgɪ 'wacɲa.
2. ba sɪdəgi ba 'ywalnagi dara dwaya gi maana labaa bamulgi di.
3. baa gɪlgi dine ɪrmə gi mani nə dɪrway.
4. baa 'yàw dwe di ùrə gaba 'wacɲa āsa lada ya ɪjim gaba gɪləw mani ba mə āsi nɪm gi maktubu ladi nɪm ta de.

Dangri bam pii do:

Kanji maana min labaa, bamulgi min di dine ha dwaya. Mə nem kanjadi mana gi maktubu labaa, jangadi ɪjim gang. ùr i mani nə jangar maktubu lə bá me, mə ha āsagi dine di siɲ. (Yər bamulgi yab mana gi paj 15) Kal waya mani di gi bɪm pəgiɲ di!

Āsi maana di marɪjam daa naɲ ladi ya dii sɪr gi subu de do me, dine bor kulə siɲ.

2.1 Mə ha àla i man mo?

(Dérroulement de la leçon)

(Dawa d'indadi 10-15)

- a) Waygi dine gi dwayna me, àsina angal day di me, mana gi mə ilə āsa maana lə di.
- b) Āsigi dine maana di marɔjam daa pɔrang me, ladi me ca.
- c) Ɖibi dodə ya dim sir gi subu de me, ùr dine gwale gi ùrə : **«Irmə dannə da, i na ha àlala caga ka mo?»**

'Yana lə da,

- d) ùr dwe mɔn labaa dine sir gi kibinəm maana daa bi gi irmə day.
- e) Ùr dine di gwale ginə maana dira:
 - I na àlal mana gi maana di ka di lə mo?
 - Anə ɔrim dara mani di ba àlala yande dana mo?
 - I maana gwale dira gi we me 'ywalang nan ɔoy bam mo?
 - Gwale gi ta di, 'ywalang nan dana mo?

2.2 Maana dī we 'yol dwaya mo ?

(Critères pour une bonne histoire d'écoute)

- a) Kal maana di 'ywalnagɪ dine sɪdɛgɪ le.
- b) Kal maana di dwayna dine di dɪdɛgɪ bɛdɛ : kal ina i dɪ wayna gwale gɪnɛ mani nɛ dine yɛrgɪ cɪrɪ dɪdɛ
- c) Kal maana di charna naŋ bɛdɛ, dɪ nyamna ya maktubu dɪ ɓɪle tulɪ de mɪra.
- d) Maana da, metɪr jangɪdɪ dodɛ aŋju labaa, udɪ i mana gɪ maktubu dɪnɛ bamulgɪ lɛ.

2.3 Exemple d'une histoire d'écoute :

Rigim 'yo gòche mod lə

Wála mɪn, rɪgɪm ha bam saba lə. Mana gɪ hára duwa lə da, aŋji 'yo gòche mana gɪ mod lə. Rɪgɪm dɪbɪ dodɛ mod bɪdɛ me yɛr mana bɪraa. ɪrɪ aŋji way da: «Yɛr, gòche i ta me, nɛ ha àla i man mo? Yɛr, mani nɛ nɛ ha àlagɪ me, i ta: Nɛ ha chàa nɪmɪ bam pad kala gòche dɪ dɪdɛgɪ pɛgɪŋ me, nɛ ha wamagɪ dɪban wamani.»

«ɪrmɛ dannɛ da, i na ha àlala caga ka mo?»

Rɪgɪm dɪbɪ chɛ nɪmɪ. Aŋji chɛ nɪmɪ dɪ, chɛ nɪmɪ dɪ, nudɛw gɪdɪ ya bal de. Aŋji 'wocɲ mani woni àla bɛdɛ.

«ɪrmɛ dannɛ da, i na ha àlala caga ka mo?»

Aŋji u dòche bɪwɛ me, chéw bɛdɛ, dara nudɛw sodɪ naŋe. Rɪgɪm dam ɪrɪm gwale bɪraa me, 'wocɲ mani woni àla bɛdɛ. Aŋji so ha gɪ nulɛ dɪrɛw daa. Ta dɪ me, i bamulgɪ dɪ

'yaṇa dīra. Rīgīm da, samarre ɓɓg. Anji kal gòche mana dayyà.

I na àlál mo?

1. Rīgīm ha bam dara na mo?
2. Rīgīm 'yo i na mod lə mo?
3. Rīgīm ùr baa àl gòche di man mo?
4. Rīgīm ùr baa àl i na mo?
5. Anji 'yo birmə mo?
6. Bədə dana mo?

Ƴrmə dannə da, i na ha àlala mo?

1. Rīgīm di, ha àla i na me, ha yɪbə gɪ gòche di mo?
2. 'Yeni da, anə yɪbɪ gòche i man mo?
3. Rīgīm nul dīrəw daa ha nɪm we mo?

2.4 Bamulgi yab di dang:

1. Rigiṃ 'yo gòche mod
lə	13. Bababge day gi bili
2. Mĩ day gi dǎwre	14. Dole day gi namdaw
3. Dogdə day gi aba ciri
duwa	15. Made dīnə mĩ duwa
4. Gɨsay day gi bili	16. Dogdə day gi rigiṃ
5. Dwe gi bagwana	17. Rigiṃ day gi dǎwre
6. Hǎṛǎ ha ùrə Mǎṛĩ	18. Dīməṅ me, dogdə me,
gwa me, ha mwalà lə
7. Namde woni halgini	19. Dine nə subu
8. Kay day gi rigiṃ	20. Rigiṃ me, dǎwre me,
kudiṅ me
9. Aba yiga day gi aba
gendəgə	21. Myala dīnə mĩ duwa
10. Kwacṇa day gi gwama	22. Dīməṅ day gi rigiṃ
11. Gun me, rigiṃ me,
kiriṃbi me, mĩ me	23. Mimbiru day gi kudiṅ
12. Hoy day gi bababge	24. Woni hára miṣəniyə
	25. Cimba ha 'ywaga
lombo le mo ?

Dang ?

3. Maana dīnə Mariyam day gī Musa

Maana dīnə Mariyam day gī Musa di kaw, i maana dī dwaya dī dāng dī maktubu dīra ilə.

Maana dīnə Mariyam day gī Musa di, i jiga jiga mwaj bii jii. Mana gī dīmas dwayt lə da, mə u maana di mīn me, əl gī giyə wāla sīr.

Wāla gī piyē da, mə āsīgī dine maana di dii sīr labaa subu do me, mə ūrgī dine gwale gī ūrə gī gī jangīw mana gī maana di gīndīdī lə.

Wāla gī sīrrə da, i wāla gaba cwara yara mani nə anə əlgī di.

4. Diri

Bii gɛ̃ chibne:

1. Ɓisa ni da, ichər bam da...
2. Ay metir, gwayni, dawa di nemme dɛ̃m
3. Ay baba dæə, nə ha waragɛ̃ ayna yooo !
Nə harɓɛ̃ lə lekol lə ni, nə ha nɛ̃mdɛ̃ dɛ̃rəŋg gɛ̃
kwandan
4. Nə so daa me, nə dam dodə me
5. Mə 'wocɲ I bədə da, giyə dɛ̃ma i gwaba
6. Nə hana ulay da, nə ha le wama gwa gɛ̃ swani

Bii gɛ̃ nasara:

1. Tête, épaules, genoux, pieds, genoux, pieds
2. Connais-tu mon beau village... ?
3. Le matin
4. Je me lève, je m'assieds

Maktubu di ka dwaɗi

Āsa me, janga me, gi bii gi yàa.....	1
Birmə gaba āsa mani.....	2
1. Maana di janga (Histoire d'expérience).....	3
1.1 Gılə gi mani (Tuliŋ di 1 me 2 me).....	4
1. 2 Gılə gi mani (Tuliŋ di 3 me di 4 me).....	6
a) Āsi maana ya birmə gaba āsa maniyə ta de.....	6
b) Wunjə gaba kanja mo.....	6
c) Wunjə giŋə mo gi budə lə.....	6
d) Wunjə gaba kanja letir.....	7
e) Wunjə gaba dāngra gwale.....	7
1.3 Maana di janga - exemple.....	8
1.4 Mani nə dāng nə mə nem əlgə gi dine.....	9
2. Maana di dwaya (Histoire d'écoute).....	11
2.1 Mə ha əla i man mo? (Déroulement de la leçon). .	12
2.2 Maana di we 'yol dwaya mo ? (Critères pour une bonne histoire d'écoute).....	13
2.3 Exemple d'une histoire d'écoute :.....	13
2.4 Bamulgi yab di dāng:.....	15
3. Maana diŋə Mariyam day gi Musa.....	16
4. Diri.....	17

